

УДК 378.633:316.343.653:371.322:159.947.5

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Юрій Атаманчук

*Уманська філія Київського інституту бізнесу та технологій
пров. К. Цеткін, 2, 20300 Умань, Черкаська обл., Україна*

Подано результати експериментальної перевірки ефективності самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності в інформаційному навчальному середовищі ВНЗ.

Ключові слова: середовище, інформаційне середовище, самостійна робота, компетенції, менеджери підприємницької діяльності.

У теоретичній частині нашого дослідження ми з'ясували, що мотиви навчально-пізнавальної діяльності дуже різноманітні і що головною характеристикою мотиваційної системи є її динамічність, тобто здатність до посилення або послаблення одного або декількох мотивів, їх диференціація, інтеграція, зміни, заміни одних мотивів іншими. Ми також виявили, що навчальна активність і самостійність студентів пов'язані головно з двома групами навчальних мотивів: пізнавальними мотивами і мотивами досягнення [1; 3; 6].

Пізнавальна мотивація зумовлюється потребою пізнання нового, невідомого студентові знання, тобто основою пізнавальної мотивації є процес пізнання. Саме з пізнавальною мотивацією пов'язана творча активність і самостійність особи в самостійній навчальній діяльності [4; 6].

У разі домінування другої групи мотивів самостійна робота є лише засобом досягнення мети, що наявна поза навчально-пізнавальною діяльністю (право на отримання стипендії, прагнення одержати вищу оцінку).

Відповідно до результатів досліджень, на підставі яких було виявлено, що в системі мотивів студентів найважливішу роль відіграє ставлення до вибраної професії [2; 6], а також те, що у студентів 1-го курсу наявний максимальний рівень професійної спрямованості [2], що знижується до 4-му курсу з різних причин, зокрема внаслідок орієнтації більшості студентів на непродуктивні способи самостійної навчальної діяльності (понад 70% студентів), у нашому дослідженні ми вивчали взаємозв'язок змін у системі навчальних мотивів майбутніх менеджерів підприємницької діяльності і рівня їхньої навчальної самостійності в умовах інформаційного навчального середовища ВНЗ.

У процесі дослідження впливу експериментальної методики на процес трансформації мотивів ми з'ясували, що відповідно до високого рівня професійної спрямованості майбутніх менеджерів підприємницької діяльності виникає необхідність створення організаційно-педагогічних умов для взаємозв'язаного розвитку пізнавальних і професійних мотивів і їх прояву в мотиваційній сфері у вигляді цілей, інтересів, прагнень, спільним джерелом яких є професійно орієнтована самостійна робота.

На думку А. К. Маркова [3], до пізнавальних мотивів належать:

- а) широкі пізнавальні мотиви (засвоєння нової інформації);
- б) навчально-пізнавальні мотиви (оволодіння способами здобуття знань, розвиток навчальної компетенції);
- в) мотиви самоосвіти (прагнення до здобуття допоміжних знань і побудова програми саморозвитку).

Ми вважаємо, що у процесі організації самостійної роботи в інформаційному навчальному середовищі не треба ігнорувати мотиви досягнення, і насамперед соціальні мотиви, що мають такі рівні:

- а) широкі соціальні мотиви (обов'язок і відповідальність, розуміння потреби навчання);
- б) позиційні мотиви (прагнення зайняти певну позицію у відношеннях з тими, що оточують і дістати їх схвалення);
- в) мотиви соціальної співпраці (орієнтація на різні шляхи педагогічної взаємодії).

Пізнавальні мотиви за своєю суттю є внутрішніми мотивами, які, як зауважує А. Б. Орлов, на відміну від зовнішніх мотивів, завжди є безпосереднім результатом взаємодії людини і її оточення. Внутрішні мотиви завжди неповторювальні, унікальні і відображені у безпосередньому переживанні [5].

Отже, пізнавальна мотивація є віддзеркаленням заданих умов діяльності, а не тільки проявом стійких рис особи, що сприяє цілеспрямованому формуванню у майбутніх менеджерів підприємницької діяльності пізнавальної мотивації в процесі формування навчальної і професійної компетенції у випадках професійної взаємодії, що моделюються в інформаційному навчальному середовищі.

Результативність професійної підготовки менеджерів підприємницької діяльності, виникнення потреби до професійного саморозвитку можливі лише на основі формування у студентів пізнавальної мотивації. Високий рівень професійної спрямованості, що виявляється в бажанні займатися творчою діяльністю після закінчення ВНЗ, з одного боку, і переважання репродуктивних способів в їх самостійній роботі, з іншого, вимагає від викладача цілеспрямованих зусиль з розвитку творчого компонента.

Отже, методику організації самостійної роботи треба будувати відповідно до даних не лише про рівень навчальної готовності майбутніх менеджерів підприємницької діяльності, але і про те, який з двох типів мотивації навчання переважає на тому або іншому етапі навчання. Зазначимо, що перший тип характеризується прагненням до навчальної діяльності й успіху в професійному становленні, позитивним прогнозом результатів, вірою у власні сили, може формуватися тільки у відповідному творчому середовищі [1, с. 62].

Що стосується другого типу мотивації, то його ознаками можуть бути не лише позитивні соціальні мотиви, але і прагнення за будь-яку ціну уникнути поганої оцінки і пов'язаних з нею переживань або критики, внаслідок чого відбувається зниження результативності самостійної роботи і збільшення залежності від зовнішнього контролю.

Для подолання негативних явищ, зумовлених домінуванням мотивації другого типу, ми розробили методику організації самостійної роботи в інформаційному навчальному середовищі. Вона передбачає комплексне формування у майбутніх менеджерів підприємницької діяльності трьох типів компетенцій: навчальної компетенції, яка охоплює вміння оволодіння самостійною роботою (оволодіння прийомами постановки мети, уміння здійснювати діагностику своїх утруднень, подолання негативних настанов щодо навчальної діяльності), а також професійної компетенції. Засобом реалізації такого завдання є ситуації професійно орієнтованого педагогічного спілкування, що моделюються за допомогою комп'ютерних засобів і дають змогу з опорою на високу професійну спрямованість зумовлювати прагнення до оволодіння продуктивними способами самостійної роботи як засобом досягнення професійної досконалості.

Під час дослідження мотиваційного компонента ми брали до уваги і те, що в процесі свого розвитку мотиви набувають різних властивостей: (усвідомленість, узагальненість, самостійна стійкість, динамічність, емоційне забарвлення).

Оскільки в основі мотивації людини лежить природжене прагнення до пізнання і реалізації себе в діяльності, можна припустити, що рівень пізнавальної мотивації безпосередньо пов'язаний з формуванням навчальної компетенції, яку розглядають як здатність і готовність майбутніх менеджерів до усвідомленого й ефективного оволодіння навчальною діяльністю, а також рівень володіння спільними і спеціальними стратегіями самостійної роботи.

Отже, процес формування системи мотивації з переважанням пізнавальних і навчально-пізнавальних мотивів значною мірою пов'язаний з організацією індивідуальних видів самостійної роботи, спрямованих на становлення індивідуальності як головної мети особи, оволодіння уміннями долати труднощі, знаходити відповіді на ті запитання, що виникають у

процесі освоєння теоретичної інформації, розвиток здатності корекції власної пізнавальної діяльності, що в цілому сприяє виробленню індивідуального стилю навчальної діяльності.

Критерієм ефективності індивідуального стилю самостійної роботи є рівень самостійності, який, як відомо, виявляється в умінні ставити цілі; одержувати інформацію про майбутню діяльність, на підставі якої здійснювати планування; вибирати форми, методи і засоби діяльності для досягнення мети; здійснювати пошукову діяльність, тобто виявляти проблемну ситуацію, формулювати проблему, висувати гіпотези, знаходити принцип вирішення проблеми; перевіряти правильність рішення і коректувати подальші дії; застосовувати засвоєні знання з практики; використовувати стимули самостійної діяльності; прогнозувати її перспективи і кінцевий результат.

Оскільки навчання цим умінням охоплює декілька етапів, то вимір мотивації на кожному з них здійснювали за різними показниками.

Початковий етап характеризується переважанням зовнішніх джерел активності, основою яких є головно позиційні мотиви (добре виглядати в очах викладачів (15%), виправдати очікування батьків (23%), отримувати стипендію (85%), посісти певне місце в студентській групі (58%)). З пізнавальних мотивів (бажання стати добрим фахівцем, здобути міцні знання, навчитися здійснювати самоосвітню діяльність, навчитися швидко і якісно опрацювати навчальну інформацію тощо). Найяскравіше вираженою (85%) на початковому етапі навчання є професійна спрямованість, що виявляється в бажанні стати добрим фахівцем. Проте, прагнучи реалізувати таке бажання в умовах традиційної системи навчання, майбутні менеджери підприємницької діяльності стикаються з такими перешкодами: невмінням організувати власну навчальну діяльність, підпорядковувати її цілям професійного становлення і саморозвитку; низьким рівнем самостійності (володіння репродуктивними і адаптивними видами самостійної навчальної діяльності). Значна частина опитаних нами студентів традиційної системи навчання (65%), на цьому етапі не бачать взаємозв'язку між поточною навчальною роботою і своєю майбутньою професією. Зважаючи на це, на першому етапі експериментального навчання наші зусилля були спрямовані на формування творчого ставлення до навчання і розвиток умінь управляти власною навчальною діяльністю.

Якщо на початковому етапі експерименту наші виміри виявили, що немає відмінності як у початковому рівні навчальної готовності студентів у різних системах навчання, так і в змісті мотивації, в якій переважали мотиви досягнення, то на третьому етапі експериментального навчання почали виявлятися якісні відмінності в системі мотивів студентів експериментальної та контрольних груп. У експериментальній групі це виражалось в прагненні

студентів до продуктивних, творчих видів самостійної роботи і в розвитку пізнавальних мотивів (написання доповіді на студентську конференцію, пошук і підготовка ділової документації для виконання ситуативних завдань, готовність до засвоєння додаткового матеріалу і використання здобутих знань під час виконання професійно орієнтованих видів самостійної роботи (від написання резюме до участі в науковій конференції).

У контрольній групі також з'явилися ознаки зміни мотивації серед сильних і, частково, середніх студентів. Проте ці прояви були не такими виразними, як в експериментальній групі. На наш погляд, це було зумовлено труднощами, пов'язаними з організацією продуктивних форм самостійної роботи в умовах традиційного навчання.

У контрольній групі показники також були нижчі, ніж в експериментальній групі, оскільки у випадку стихійної форми самостійної роботи в навчальній мотивації більшості студентів переважали позиційні мотиви. За нашими даними, 90% студентів працювало лише для оцінки. Нерідко це виявлялося в застосуванні різних прийомів і спроб фальсифікації результатів комп'ютерного тестування, чого не було в експериментальній групі.

Етапи експериментального навчання характеризуються вищим рівнем продуктивності самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності. Це виявлялося у:

- а) прагненні вибрати творчі види домашніх завдань;
- б) готовності брати участь в науково-дослідній роботі;
- в) наданні переваги самостійного пошуку інформації для виконання творчих завдань (3% на першому етапі і 25% на завершальному етапі);
- г) меншій залежності від зовнішніх умов організації навчального процесу;
- д) вищому рівні навчальної компетенції і, як наслідок, у появі можливостей для формування ефективних індивідуальних стилів навчальної діяльності.

У контрольній групі одержали досить високі результати академічної успішності в першому семестрі. Цього досягли внаслідок виконання більшої кількості тренувальних вправ, ефективнішої організації контролю і корекції, які сприяють формуванню здатності студентів до самоорганізації. Проте в умовах стихійних індивідуальних стилів самостійної роботи ми не виявили значних змін у мотиваційній сфері, де домінуючими були позиційні мотиви.

Визначаючи рівень мотивації (високий, середній, низький), брали до уваги співвідношення зовнішніх (позиційних) і пізнавальних мотивів, виявлених на початковому і завершальному етапах навчання.

Одержані результати свідчать, що організація продуктивної самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності на основі розвитку навчальної самостійності й активності в новому навчальному середовищі сприяє підвищенню навчально-пізнавальної мотивації.

Організація самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності в інформаційному навчальному середовищі виявляється, як процес упорядкування їхніх дій з оволодіння раціональними стратегіями навчання, може бути засобом успішної підготовки фахівців, якщо способи і систем практичних дій викладача і студентів спрямовані на формування професійних умінь відповідно до вимог професійної підготовленості фахівця. На цій підставі навчання за експериментальною методикою здійснювалося як процес комплексного розвитку тісно взаємозв'язаних і взаємозумовлених навчальних і професійних компетенцій. З огляду на це майбутній фахівець повинен:

- 1) мати системне уявлення про структуру і зміст курсів, які вивчають;
- 2) знати принципи ухвалення і реалізації рішень;
- 3) орієнтуватися в різноманітті процесів засвоєваних під час вивчення дисциплін і курсів, налагоджувати зв'язок між ними, а також знаходити взаємозв'язок засвоєваних знань з процесами, що відбуваються в економіці й суспільстві;
- 4) мати уявлення про сучасні методи планування і організації навчально-пізнавальної і науково-дослідної діяльності;
- 5) володіти навиками самостійного оволодіння знаннями на основі сучасних інформаційних технологій.

Важливу роль в організації самостійної роботи в інформаційному навчальному середовищі відіграє проміжний і підсумковий контроль, що відбувається в аудиторії у формі комп'ютерного тестування. Зміст тестів формується методом випадкового підбору завдань індивідуально за допомогою комп'ютерної програми. Це забезпечує надійність тесту і підвищує об'єктивність оцінення якості його виконання.

Іншою позитивною ознакою електронного тестування є відсутність суб'єктивізму з боку викладача, що позитивно впливає на емоційний стан майбутніх менеджерів підприємницької діяльності й сприяє створенню умов для їх творчої взаємодії з викладачем.

Результати вивчення переваг майбутніх фахівців свідчать, що вони більш охоче виконують не лише електронні завдання, але й інші види самостійної роботи, підтримуваної комп'ютером. Наприклад, на підставі одержаної в Інтернеті інформації майбутні менеджери підприємницької діяльності ефективніше вирішували професійно орієнтовані завдання, зокрема, самостійне написання резюме, підготовка повідомлення або тез доповіді на студентську конференцію.

Для підтвердження висновків про результативність методики організації самостійної роботи в інформаційному навчальному середовищі ми вивчали результати навчальної діяльності в експериментальних і контрольних групах після завершення експериментального навчання. Було виявлено, що рівень академічної успішності в експериментальних групах у середньому виявився вищим на 12,5%, ніж у контрольних групах; у експериментальних групах не було зафіксовано випадків відрахування студентів унаслідок неуспішності; рівень самостійності й активності також був вищий в експериментальних групах не лише під час засвоєння навчального матеріалу дисциплін і курсів, але і під час розробки напрямів, пов'язаних з майбутньою спеціальністю, участі в конкурсах, науково-практичних конференціях студентів. Це виявилось в уміннях одержувати й опрацьовувати інформацію, необхідну в галузі майбутньої професійної діяльності, з використанням комп'ютерних засобів.

Отже, результати експериментальної перевірки свідчать, що ефективність самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності в інформаційному навчальному середовищі підвищується у разі застосування відповідної методики, що передбачає модульне проектування навчального курсу, урахування специфіки навчання у ВНЗ, орієнтацію на освоєння механізмів навчальної роботи, здійснення непрямого управління самостійною роботою.

-
1. *Вербицкий А. А., Бакшаева Н. А.* Проблема трансформации мотивов в контекстном обучении // Вопросы психологии. 1997. № 3. С. 12–17.
  2. *Губайдулина Т. А.* Особенности самоорганизации студентов в условиях целевого интенсивного обучения: Дис. канд. ... пед. наук. Л., 1989.
  3. *Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б.* Формирование мотивации учения. М., 1990.
  4. *Матюшкин А. М.* Концепция творческой одаренности // Вопросы Психологии. 1989. № 6. С. 29–33.
  5. *Реан А. А., Коломинский Я. Л.* Социальная педагогическая психология. СПб., 1999.
  6. *Якиманская И. С.* Принцип активности в педагогической психологии // Вопросы психологии. 1989. № 6. С. 5–13.

**DEVELOPING THE PROSPECTIVE MANAGERS'
PROFESSIONAL COMPETENCE****Yury Atamanchuk**

*Uman' Branch of Business and Technology Institute of Kyiv
K. Tsetkin Side-Str., 2, UA-20300 Uman', Cherkasy Reg., Ukraine*

This article represents the results of experimental verification of prospective managers' independent work effectiveness in the information education environment of higher education establishments.

Key words: environment, information environment, independent work, competence, manager of the enterprise activity.

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ****Юрий Атаманчук**

*Уманский филиал Киевского института бизнеса и технологий
переул. К. Цеткин, 2, 20300 Умань, Черкасская обл., Украина*

Поданы результаты экспериментальной проверки эффективности самостоятельной работы будущих менеджеров в сфере деятельности предприятий в информационной учебной среде ВУЗа.

Ключевые слова: среда, информационная среда, самостоятельная работа, компетенции, менеджеры сферы деятельности предприятий.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008